

Papedli – most!

Könyvkiadásunk irányairól

Hogy a gyengébbek is jól megjegyzezhessék, három T jelölte a korábbi kultúrpolitika anyagi–szellemi jelenlétének fokozatait a művészeti életben: Támogat, Tűr, Tilt. Mindez azonban már a múlté: levette rólunk kezét és lábát a pártállam, jogállam alakul, az idők átmenetiek, a jók és jobbak azon fáradoznak, hogy a kulturális élet anyagi bázisai a közérdeknek megfelelően jöjjenek létre, működjenek. Minthogy a köz érdekét csak a köz birtokolja, a közérdek szankcionált megfogalmazása nehézkesen, sok vitában fogalmazódik meg, lép gyakorlati rangra. Ezzel szemben az egyéni érdeket sokkal hamarabb sikerült fölfogni, s akik ezt eddig sem veszítették szem elől, élvezettel halásznak a zavarosban. „Szabad a vásár!”-hangulat lett úrrá a könyvpiacra. Viszonylag kis anyagi ráfordítással gyorsan hozzá lehet jutni a befektetett tőke sokszorosához.

Tabuk nélkül

A korábbi gyakorlat szerint nem juthatott piacra a politikai szempontból tiltott témák taglalása, a pornográfia és a horror. A Nagy Imre miniszterelnök ellen lefolytatott per éppen úgy tilalmas volt, mint a nemiség firtatása; egyházi természetű kiadványokat éppen úgy csak túrten – korlátozott példányszámban – találhattunk a könyvesboltokban (és csak a kijelölt üzletekben), miként bűnügyi históriákat, okkultista műveket, vagy szaftosabb krimiket. E szemlélethez a forradalmi ideológia szolgáltatott alapot: „A forradalmárnak semmi sem olyan drága, mint a forradalom ügye”. Jézus életéből hasznosítható, vagy legalábbis elnézhető volt a közösségért vállalt áldozat példázata, de az ehhez kapcsolódó szervezetek – például az egyház – már nem. Az egyház esetében elnézhető volt a karitatív munka, de nem olyan mértékben, hogy az az államot kritizáló tevékenységgé válhasson (lásd: narkománok gondozása akkor, amikor a hivatalos statisztika szerint narkománok nincsenek is). A lektűrök és mások, például az akciókrimik vagy

legyenek egészen limonádék, vagy azokból is a gaz diverzánsok, a szocialista vívmányainkra törő képek leleplezése ragyogjon elő. E történetek fölös bőséggel születtek (fölös lett volna akkor is, ha csak egy lett volna), és szép anyagi sikert is hoztak (emlékezzünk csak Berkesi András oeuvre-jére!), de nem csábították a valóban írni tudó írókat, s nemigen csábították a könyvkiadókat sem. Az állami dotáció nem serkentette a bevétel fokozását, a kiadók abban voltak érdekeltek, hogy null-szalDOS évvégi mérleggel zárjanak. Veszteség esetén „ugrott” a vezetők prémiuma, nyereség esetén csökkentették a következő évi állami támogatást. A dolog akkor kezdett fölborulni, amikor a gazdasági csőd következtében eleve csökkenteni kezdték a költségvetést, a kiadóknak több kapós könyvet kellett piacra dobni ahhoz, hogy a kisebb hasznot hajtókat is megjelentethessék. Sőt a kiadás egyre kevésbé tudta az egyik szerzővel a másikat eltartatni: csökkent az állami beleszólás lehetősége, példányszámok arányában követelheték meg honoráriumukat a szerzők. Közben nemcsak a struktúra borult, de a „politikai fegyelem” is: már a piac kezdett szabályozni.

Ennek volt jó oldala.

Tabu témák, szerzők, könyvek kezdtek megjelenni. Orwell 1984-e például, vagy ezt megelőző, magánkiadásban, Végh Antal futball-könyvei. Az öt–tíz évvel ezelőtt kiadott könyvek sikerét nagyban fokozta az az aura, amit köréjük a tabuság vont. Az, hogy Végh leleplezőn szölt egy nagyon sokakat érdeklő „iparág” vezetési módszereiről, és hogy közvetetten – lévén a sportvezetés is pártmegbízás – a vezetés kritikáját adta.

A múlt év nyarára bekövetkezett politikai fordulat szükségképpen sikert garantált az 1956-os ügyek dokumentarista feldolgozásának, a 301-es parcella feltárájáról szóló riportoknak, a mászemléletű, addig csak szamizdatban vagy külföldi kiadásban terjedő könyveknek. A politikai konjunktúrában fel sem merült annak firtatása,

hogy ezeknek a könyveknek milyen az esztétikai minősége, szemlélete, hitelessége. A posztjukat frissen megszerzett vagy régi pozíciójukat megőrizni törekvő szerkesztők világért sem kockáztatták volna, hogy mondjuk *Konrád György* A cinkosának szerkezetét, nyelvi hanyagságait firtassa egy kritikus (ha egyáltalán akadt volna ilyen); vagy hogy az *Eörsi István* publicisztika kötetével mégoly nagyon rokonszenvező bíráló is megemlíthesse, hogy talán nem méltányos a Kádár-rendszerrel együttműködő nemzetet ahhoz a hajadonhoz hasonlítani, aki a tisztesség látszatáért hozzáment megerőszakolójához. Nem méltányos ugyanis sárkányölő Szent Györgynek azt kérdeznie a megszabadított szűztől, hogy az intimitásokat élvezte-e a sárkánnyal. Így ugyanis a hajadon cseberből vederben tudhatja magát.

S ezzel át is siklottunk a tabudöntés sietsége és általános öröme közben bekövetkezett hátrányok terepére. Tisztában vagyok vele, hogy felgyorsult változások idején oktalanság dekázgató, kedvet szegő kifogásokkal jönni elő. De a művészetek területén (bár lehet, hogy másutt is) mindig megbosszulja magát a minőség rovására tett engedmény. *Bokor Imre* sokévtizedes tapasztalatok birtokában született leleplező könyve, a Kiskirályok mundérban mellett megjelent *Csendes Csaba Nadia Comaneci* karriertörténetét a Ceausescu-rezsim leleplezésére fölhasználó „műve” (ő volt a bokréta Románia kalapján), amely a személyiségi jogok sérelmére elkövetett rágalmazás fogalmát bőven kimerive szellőztetett pletykákat, maszatolta be egy szomszéd nemzet büszkeségének jóhírért, amivel sikerült magunkat is összekenni (itt csak arra emlékeztetnék, hogy a címe eltorzított Petőfi-sorokból kelt: Ha a Föld Isten kalapja, hazánk a bokréta rajta).

Az Új Idő Kiadó szemérmetlen vállalkozása – Szolzsenyicin Gulágjának engedély nélküli kiadása – bár bírói ítéletet szült, az ítéletre fittyet hányva még most is árulják az orozva kiadott művet. S micsoda fordításban! A szenzációra vágyó olvasó beérte azzal, hogy valami tilalmast végre kezébe vehet, de senki sem botránkozott meg azon, hogy pénzéért töredéket kapott, s gyatra fordításban. A kiadó jól számított, amikor a mű esztétikai minősége helyett a tabudöntés keltette piacfelhajtó erőre s a jogszolgáltatás erőtlenségére bázírozott.

Úgy tetszik azonban, hogy a katyni erdő és más, eddig elhallgatott rémtettek nyílt és hivatalos beismerése után már nem tud „erősíteni” e

tényirodalom gyorskezü „író”-gárdája. A választási küzdelmek során kiderített kompromittáló igazságok és fél igazságok dömpingjétől elzibbadt olvasónak már az is kezd sok lenni, amivel nap mint nap, hét mint hét a tömegkommunikációs orgánumok szolgálnak. Tehát Churchill emlékiratait ugyanazok fogják megvenni, akik megvették volna évekkkel ezelőtt is, (gyors-pongyola fordítással nem is sietett egyetlen újsütetű kiadó-kft. sem elhalászni a nagy állami redakció elől). Ha lassabban is, de azokhoz jutott el *Pünkösti Árpád* alapos munkával létrehívott riportkönyve – *Vörös vándorlángos* – akik a felszínen úszó szenzációk helyett eddig is a lényeges mozzanatokra figyeltek.

Mintha mára a tényirodalom és tiltott irodalom a minősége szerint jogosult helyére kerülne a piacon is. (Persze nem lettek irókká, még jó újságírókká sem az egynapos sikerkönyvek szerzői, de bevétel a zsebben, s a profittal vastagodott kiadók is átvihetik pénzüket más iparágba. Más kérdés, hogy nyert-e bármit is a tartós értékekre fölszánt könyvkiadás e zavaros ügyleteken).

A tényirodalom egy nap virágai elhullani látszanak. Más a helyzet a szexszel.

Perverzek előnyben!

Tavaly áprilisban lapunk elemző tanulmányt közölt a pornófilmek természetéről. Ebben *Nagy Zsolt* jó érvekkel bizonyította, hogy e műalkotások gyártói nem maradnak vevő nélkül. Nemzedékenként újratermelődik az érdeklődő publikum. Ezt bizony elmondhatjuk a szexirodalomról is. Csakhogy itt örökifjúságra azok a művek tarthatnak igényt, amelyek kor, stílus és más személyiségjegyeket nem hordoznak. Szapphó szerelmes éneke hol van már pikáns újdonság dolgában *Verlaine* Intézeti lányokjától, hol „mérészségben” *Boccaccio* Fülemléje de *Sade* márki *Justinjától*? Ahol érzés is ábrázoltatik, sőt humor is munkál, megmutatkoznak a személyiségjegyek, kiütöközik a tehetség, ott az alkotás esztétikai minősége dominál. Nem a pajzán história, nem a gáláns kaland eseménye, nem a szexuális aktus, hanem az azt megelő ember ragad meg első helyen. A pornó azonban éppen ezt az emberi minőséget redukálja nullára, s voltaképp nem akar mást, mint bemutatni a nemi élvezetszerzés lehető legtöbb kombinációját. Helyesen mutat rá *Nagy Zsolt*, hogy jöllehet ezek a kombinációk sokfélék, mégis végesek. A férfi és nő szexuális

kommunikációs csatornáit szerint genitális, anális, orális, manuális, korporális kombinációk lehetnek, s a pornográfia annyiban bővítette a látvány lehetőségeit, hogy divatba hozta a női homoszexualitást és a kezdeményező nőfigura ábrázolását. (Szinte teljesen hiányzik a férfi–férfi kapcsolat ábrázolása, jószerivel csak Pasolini filmjében láthattunk ilyet.)

E lehetőségeket megtartva a szöveg számára nincs más, mint a bemutatást helyettesítő megnevezés. Az író, aki embert ábrázol, tehát érzést, kedélyt, valakinek a látószögét, bámulatos sokféleképp adhatja tudtunkra, mely erogén tájakat hoznak kapcsolatba szereplőit. A pornóírónak három lehetősége marad: a pedáns orvosi kifejezés (pénisz, vagina), a még társaságban elfogadható megnevezések (farok, punci), és a már trágárságszámba menők (fasz, picsa). Van, ahol ennél is kevesebbet használhat: clitoris, csikló, vagy épp nincsen más szava: makk.

Igazán jól szórakozhatik a már-nem-égőfülű-kamasz korosztályhoz tartozó olvasó, ha látja, mint kénytelen a szóismétlések kerülgetésével kinlódni a magyar pornószerző. E tárgyban kedvenc példám *Czére Gyöngyvér*, aki esztendeje *A férfiak elárulása?* című opuszával örvendeztette meg a leszbikus nők nemi gyakorlata iránt érdeklődő olvasóit, most pedig Vallomások szexuális fűszerekről és perverziókról című kötetével. Mindkét tomosza alkalmával azt a látszatot kívánja kelteni a szerzőnő, hogy nem saját tapasztalatára, avagy képzeletére hagyatkozik, amikor a szokatlan „szerelmi” gyakorlatokat leírja, hanem a szereplők maguk mesélték el neki. Ezzel a „kerettel” magára veszi az előszóban is vállalt és hangsúlyozott objektivitás köntösét, amit azzal is dekorál, hogy kijelenti: őszinte, emberi tragédiákat nyíltan föltáró vállalkozás az övé. „Nem tekintetem el a legintimebb vallomások naturalista részletezésétől sem, mert meggyőződéssel vallom, hogy mindent ki lehet mondani, ami emberi, ami két embernek – vagy akár több embernek egyszerre – örömet, izgalmat szerez.” Sajnos a magát tanárnőnek valló szerző csak azt nem tudja, hogy a világirodalom java éppen arról szól, sőt kifejezetten azért született, mert csak azt nem lehet kimondani, ami emberi. Megérzékíteni, megsejtenni lehet, kimondani nem tudjuk. Nincs rá szavunk. De ha ettől eltekintünk is, még ott a kérdés, miként emberiesíti dokumentarista szerzőnk a többnyire trágár kifejezésekkel elmondott szexuális orgiákat? Idézem: „Nemcsak forrón lucskos volt a kis punci, a

hanem lappangó meleg források kigőzölgesét is éreztem rajta, tudod, olyan illat volt ez, amelyet az ember akkor érez, amikor egy kénes vízű tó partjához közeledik, de a fűben, a tó partjának közelében is locsog már a bódító illatú víz, felfeltör váratlan bűvópatakként, mint az anyaföld mohó ejakulációja.” Ha az agg mesélő nem Bükkszék környéki nyugdíjas, vagy nem záptojás-dezodort használ, akkor azt kell hinnem, hogy a szagokról alkotott közhiedelem is megdőlt. Az már egyéni gusztus dolga, hogy a vallo-mástévőt ez hozza nemi izgalomba, mindenestre Cili (e kénköves buzgárral rendelkező „kis boszorkány”) illata végig az elbeszélés fölött leng. Más. Szemérmes polgárosszonykát kerítő barát-nővel lakásra csalja, leitatja, álomporral elzsibasztja, majd gruppenszexbe kényszeríti a gaz csábító, s ezenközben fotókat is készít róla. E fotókkal kizsarolja, hogy egy egész napot (önként és mindenben kedvére téve) csábítóval töltsön jóhírét féltő asszonyka. Csábítóknak e nap során szokatlan és erőszakos nemi aktusokat hajt végre hősnőnkön, aki bár most, midőn e szörnyűségeket felelemleti is, minden ízében remeg, de végül is beismeri, hogy élvezte a borzalmakat. Ezt riporterünk is igazolva látja, mert: „Kimegyek pár percre a fürdőszobába, amikor visszajövök, az ajtóból látom, hogy bugyija alól húzza ki sebtében a kezét.” A nyájas olvasó hátalattal szívvel nyugtázza, hogy végül is mindenki jól járt, írónő leleményesen hitelesítette a történetet. Azt már csak a realista érzék téteti a sztorihoz, hogy a „meggyalázott asszonyka” végig hazudott, s a beszélgető – C. Gy. – csak azért látszott hitelt adni a mesének, hogy szado-mazochista hajlama-inakat borzolgassa. Akiben ilyen nincs, annak viszont ott a fölüeny szörnyűlködés öröme: szegény asszonyka, mit meg nem tett a jó hír, a családi béke kedvéért.

Bár a példák bővíthetők, ennyiből is nyilvánvaló: *Czére Gyöngyvér* „epikai költésbe” ágyazza „életből ellesett” történeteit, ahol magára az emberi különösségeket megértő, szabadelvű, felvilágosult bizalmas (Duenna) szerepét osztja, közben mindent elkövet, hogy a kukkoló alantasság helyzetébe hozott olvasót kiszolgálja. Ha nem akarna pszichológiai mélységeket feltárni (például: bizonygatni, hogy a homoszexuális nők korábban a férfiakkal létesített kapcsolataik során traumatizálódtak, s ezért menekülnek az egyenműekhez. Holott a szakirodalom szerint a homoszexuális hajlam éppen olyan veleszületett adottsága valakinek, mint a heteroszexuális), ha

nem törekednék értelmezni, hogy szerelem nélkül miért élvezetes nemi aktust folytatni, s miért indifferens az élvezetvágyónak, hogy mikor, kivel s miért épp a genitáliákon kívül jut gyönyörhöz, akkor írása az lenne, ami: pornó. Ő azonban szépírní próbál. Mivel azonban humora nincs, örömet nem leli abban, amit előad (jellegtelen emberek lihegve elmondják nemi szokásait) e szexuális inyenésekből épp az hiányzik, ami a műfaj jeleit elhíresítette: az elegancia, a képzelőerő, az életvidámság, tehát a pozitív emberi értékeket képviselő jelenlét. *Nabokov* *Lolita*-ja bármilyen alantas színopszís is (vén férfi együtt él gyermekkorú gyámleányával), a főhős szorongásainak, végső elmagányosodásának epikailag is igényes rajza a bűnt emberivé képes emelni, bár fölmentést nem ad. Sejthetőleg ezért nem pornóregény.

De mi a világsikerre jutott Emmanuelle? Tréfa. Biszexuális nőszemély önfelelt vallomása arról, hogy mire végre „emberére akadna”, arról kiderül, hogy inkább a férfiak érdeklik. Hogy összetartozásokat „birtokba vétellel” is megpecsételjék, kerítenek egy számi riksakulit, s hármasban ki-ki megkapja azt, amire vágyik. Hogy eközben hogy érezte magát a számi, vagy érzette egyáltalán valamit, arról nem szól az elbeszélő. Különben is mindegy lett volna, mert Emmanuelle csak franciául ért. A magát Emmanuelle *Arsan*-nak nevező szerző gyakorlott elbeszélőnek hat, aki értelmiségi fölénnyel alkalmazza a pornó szabályait (egzotikus világban, luxuskörnyezetben, hibátlan anyagi körülmények között mozognak hősei) nincs tekintettel tabukra – gyermekek szemelátára, sőt bevonásával folynak az akciók –, ügyesen bánik a peripatetikus módszerekkel és van humora is, hogy kellő fölénnyel nézze a szexualitásból fakadó elhajlásokat. Igazán férfihumorra vall, amikor Emmanuelle férjének barátja azon elmélkedik, mit tenne az asszonnyal barátja felszarvazása nélkül: s aligha jutott volna másnak, mint franciának az eszébe az, hogy hősnőnk két angol minta-intézeti gyerek szemelátára – nemzetpukkasztásul – incelegjen a repülő háló-kabinjában.

A pornótól eltelt, arra immunis értelmiségi mutat itt számárfülekelt a szexirodalomnak, ugyanakkor pontosan kiszámított dózisokban adagolja is azokat a hatáselemeket, amelyek pornófalók szemében is kívánatossá teszik az elbeszélést. Nem véletlen, hogy filmmé lett változata sima pornóvá lett, s a de Sade ismeretére is utaló Mario–Emmanuelle dialógus elsőkélyesedett.

E regény egy hosszúra sikeredett vicc, de sem azt, aki meséli, sem azt, aki megérti nem becsüli le a kispolgári „szabadszellelműséggel”.

A szintén filmmé lett világsiker, Elizabeth *McNeill* amerikai szerző regénykijét a „9 és 1/2 hét”-et is sietett piacra dobni könyvkiadásunk. A könnyedén megírt vallomás egy szadista férfi és egy mazochista nő alig tíz héten át tartó románcát beszéli el. Kulcsa annak föltételezése, hogy a nemi izgalmak ugyanúgy összekapcsolhatók a testi fenytéssel, mint Pavlov kutyáinak csengő–ételosztás kapcsolatú nyáladzása. Logikusan következik, hogy a mind nagyobb nemi örömök kiváltását mind nagyobb testi kinokkal kell megelőzni. E szerelem már éppen odáig fokozódik, hogy csak a meggyilkolás lehet hátra, amikor hősnőnkön múlhatatlan sírógörcs vesz erőt, mire szerelme – aki csak szadista, de nem gonosz – kórházba szállítja, s örökre eltűnik hősnőnk életéből. Így a nőnek módja nyílik rá, hogy szerelmének történetét elbeszélje. A pszichológiai körítés ugyan logikus, de nem helytálló az orvosi szakirodalom szerint. *McNeill* nem is azért találta ki, hogy orvosokat informáljon, hanem azért, hogy kifürkésze: meddig lehet elmenni a szexuális élvezetért hozott önfeladás vállalásában. Mint látható, akár a halálig is, mert a különben gyöngéd és gondoskodó férfi mindenre rá tudja venni hősnőnköt. Ha véletlenül nem jön rá a sírógörcs, tán megölni is hagyná magát. Ha a steril szexualitáson kívül másra is figyelt volna a szerző, akkor talán szemébe ötlék, hogy boldogságra vágyó nők nemcsak az ágy lábához bilincselni hagyják magukat, nemcsak korbácsütéseket bírnak ki, de kedvesük javára és a maguk boldogságára föladják élethivatásukat, világnézetüket, testsúlyukat, elnézik-elhazudják, hogy mások előtt megalázza őket éppen az, akit szeretnek, s közben el is múlik az élet. *McNeill* azonban nem realista társadalom- vagy lélekrajzot írt, hanem egy kis női emancipációs dilemmával leöntött olvasmányt, amelyben a nagy titok már nemcsak a másik nemből, hanem mindkettőben benne van: miért jó, ha rossz? A válasz: fene tudja. A kérdés őszinte, a válasz csalhatatlan, az előadásmód rutinos, és mert rövidke regényről van szó, nem is unalmas. De hogy lebilincselő, vagy épp szórakoztató volna? – túlzás. A boricára nyomott *Newsweek*-idézetet olvasva az a gyanúm, hogy e regényke sikerét nagyban elősegítette az amerikai nők emancipációs dilemmája. Vagyis azoké a nőké, akik önálló, sikeres és szabad munkavállalók, gyermekekre nem vágnak,

mégsem képesek magukat szexuálisan függetleníteni a férfaktól. Szenvednek tehát, ha heteroszexuális párkapcsolatban lelik örömeiket. Igazuk van: diadalmas nőnek lenni, de a nőséget férfi nélkül megélni elég nehéz. Indokolt a sirógöröcs.

Nem szex- vagy pornóregény, éppen ezért csak mellékszálón hivatkozom Daniel M. Klein Embrió című regényére, ahol már megtermékenyített petesejtet ültet meddő asszonyokba egy orvos azt a látszatot keltve, mintha saját petéből fogant gyermekhez segítené a családra vágyó asszonyokat. Kromoszómaszámlálásos magzatvizsgálattal szűrik ki a sérült géneket hordozókat, s ennek kapcsán egy szemfüles anyajelölt kideríti a turpisságot. A mese tehát szabályos nyomozás, bűnügyi történet. Minthogy azonban a termékenyítő operált anyajelölteknek megadott időpontokban közöszlőniök kell az atyákkal, sűrűn kerül sor ágyjelenetre, de tekintve a gyermek létrehívásának programját, semmi szokatlanról nem lehet szó. Érti a szerző, hogy így végül monotóniába full a nemiség, kerít hát egy rámenős szeretőt a genetikus orvos számára, aki megéri, hogy amíg pulóverébe bújlik, tréfás szeretője ráveti magát, s mire áthúzza fején a ruháját, már orális-genitális kombinációban gyönyörhöz is juttatta. A történet szempontjából semmilyen funkciója sincs ennek az epizódnak, de legalább kapott valamit a pénzéért az olvasó, hisz a tájleírás, a nyomozati anyagot nem szolgáló gondolatok föl sem tételezhetők a szereplőkről, miáltal az olvasót csak megzavarnák az efféle betétek. Hogy e pornóakciók sikerre tarthatnak számot? Nyilván, mert ez nem lehet unalmas ott, ahol a rátermett fickó csakis jó pénzszerző és fáradhatatlan szexpartner lehet (gondoljunk csak Herzog S. Below által megírt dilemmáira, vagy Updike Nyúl-könyveinek hőséire).

Látja ezt a nagy amerikai példát, hogyne látná a magyar író, s mert úgy találja, hogy némi pénzre ideje már, hogy ő is szert tegyen, hát elhatározza, hogy ír egy pornót. Nehogy adócsalással vádolhassák, a cimlapra saját nevét kanyarítja: *Bólya Péter*. Epikai fikcióképp azt állítja, hogy regénye egy ápolónő megtalált naplója, s uccu: Éva nővér, az üzemi rendelő egészségügyi alkalmazottja kedvére tesz a főorvosnőnek, a főnővérnek, az alorvosnak, csak éppen neki nincs kedve az egészhez. Ő ugyanis a narkomán, s ennek folytán impotens művészlelkű munkanélküli szereti. Addig győtri-ápolgatja, míg kicsiholja e betegből a maga számára kívánatos gyönyört, aztán eltűnik, vége a naplónak.

Az íróként ismert, képesűség orvosi rovatában adott tanácsaiért népszerű szerző látható csüggedtséggel variálgatja Éva nővér szexuális partnereit és figuráikat. Oly messze járnak jele- netei az erotikus hatás felkeltésétől, mint a formalinos kádban boncolásra váró tetemek csupaszága a szriptíze vetkező hölgyekétől. Bólya ugyan kerüli az orvosi megnevezéseket, de unalomig ismétli az unottan abszolált nemi gimnasztikázásra Éva nővér zsargonja szerint használt kifejezéseket: „kunnilingvál”, „kell a tej a picibabának”, „összkomfortos” (biszexuális). Bólya képtelen eltitkolni, hogy sivárnak tartja a nemi élet ilyenét folyását. Éva nővér végtelen sivár, kiszolgáltatott páriának hat, s akik kegyeiért tülekednek, még nála is nyomorultabbak. Így lesz ez a hevenyészve megírt pornóregény a pornóra vágyók kritikájává. Úgy tetszik, ez a kritika nem tudatos, az írói magatartásból egyetlen következetesen végigvitt szenvedély világlik elő: az egészségügyben dolgozók gyűlölete. Nem lennék meglepve, ha kiderülne, hogy a Matyasovszki e. ü. brigád – könyvének szereplői – valóban létező személyek, s bosszúképp kerültek pornóregénybe.

Az író felnőtt ember, belátása szerint használhatja tollát, kivált, hogy a kritikuskak nem áll módjában olyan anyagi szabadságot biztosítani, hogy efféle vállalkozásoktól, mint ez a regény is, távol tartsa. Jelezni azonban kötelességem: kár a talentumait hamiskártyán elkótyavetyélni.

Kellemes csalódással szolgált a pornó-ígéretű *Subah* Zoltán vers-füzére, a Márta. Gyakorlott költőt kell sejtetni a szerzőben – oly könnyeden és sanzon-modorban verselőt, amilyen talán csak Baranyi Ferenc tud lenni a jelenkori költők közül, vagy a régebbiekből Heltai Jenő. Valamennyi vers arról szól, hogy Márta miféle önfeléd játékokkal képes újabb és újabb gyönyörökben részeltetni a már öregedő és az impotenciával csaknem összebékült költőt. Örvendezés, hála adja az alaphangot, kitűnő költői játékosággal, humorral és öniróniával. *Subah* összeszokott szeretők bece-szavaival aposztrofálja az eddig elég szűkös szókészlettel illetett testtájakat, folytonosan mozgásban tartva képzeletünket és jókedvünket. Így például:

Kihúzza magát, hisz létét,
csoda újjászületését
néked köszönheti – míg nem
jöttél te, már pössentéskor
működöttem csak szegényt.
Tiéd hát a *gatyadiszem*:

becézd, dajkald, babusgassd,
bújtasd el *fent*, bújtasd el *lent*,
pödörd, morzsold, cibáld, paskold,
főjön a *buba* feje!
Csak ablakot, csak ablakot
ne pucolj vele!

A Márta-versekhez *Zichy* Mihály híres pornó-sorozatából választott képek adják az illusztrációt, s bár azok sem szemérmesek, művészi színvonaluk tagadhatatlan. Talán csak a címlap közönséges a *Zichytől* idegen vörös női száj rányomtatásával. A vevő azonban elégedett lehet: pornóirodalmat kapott, de irodalmat.

Mintha

Ha ekkora a keletje a szex-ígéretű könyveknek, akkor legjobb, ha cégérül mezitelen keblek, csiklandós címek állnak a borítón. A könyv elkél, s a vevő jobbat kap, mint remélte. Így vélekedhet a Budapesti prostitúció történetének szerzője, *Miklósy* János, és a könyvborító anonim tervezője is. Voltaképp ipartörténetet tart kezében az olvasó: egy nagyon ősi iparág budapesti gyakorlatának szabályzati rendjét. Persze nem azt szabályozták, hogy miként kell az ipar mesterfogásait alkalmazni, hanem azt, hogy működhetnek, hogyan kötelesek adózni, árusítani, magukat állami ellenőrzés által legitimálni az iparúzők. Kétszáz év jogszabályait, újságcikkeit, korrupcióit és prostitúcióval is összefüggő bűnügyeit adja elő a szerző színesen, kuriózumokban bővelkedve, álszemérem és perditaromantika nélkül. Szemlélete tárgyilagos, mégsem marad titokban, hogy a kiegyezéskori korrupció főkapitány és az iparosodással szomorúan párba álló városi nyomortanyák együttesen termelték a balkáni vengerkákat; s kimondatlanul is nemzeti szégyen, hogy a leghíresebb latin-amerikai leánykereskedők magyar nőkkel töltötték föl a másik félteke kuplerárait. A csiklandós témát ígérő história valódi kultúrtörténettel szolgál. Jó lenne hinni, hogy az így „becsapott” olvasó más, az ismeretterjesztést sarki kacabajkába nem bújtató munkákhoz is kedvet kap általa.

Mindenütt jobb, mint itt

Hamvas leányregényekkel is szolgál az újabbkori könyvkiadás: *Cilikékkel* és *Tutsek Annákkal*. Minthogy hajdan efféléket már olvastam, érthető elfogultságból nem vásároltam belőlük:

vessen a tudományosság. Viszont vettem egy *Courths-Mahlert* és egy *Nick Carter*-kötetet. Az előbbi festői szépségű borítóján ez állt: A visszatérő múlt. Hőse az agg gróf, akit megsebzett lengyel származású menyee, bizonyos *Gwendolin* – már ahogy a lengyel hölgyeket leginkább nevezni szokták –, mégpedig azzal, hogy féltékenyenye tette, s így halálba kergette az ifjú grófit. A sebzett atya titkon nevelteti unokáját, s midőn halálát közeledni érzi, gondoskodni kíván a világszép unokaleány jövőjéről. Van gazdagság, becsületes vőlegény, bimbózó szerelem, ámde ekkor *Gwendolin* belekőp az agg gróf reménytelen levesébe. Ach és megint csak ach! Az első az ármány, a második a mégis kibontakozó boldogság miatt. A kettő közt pedig annyi téren és időn kívüli habfodor és szívnyilallás, amennyit el sem tud képzelni a nyájas olvasó, még akkor sem, ha nyelvtanulás céljából már járt a kezében néhány ehhez hasonló csacskság. És mégis: a 119 forintos kötetet kedvenc aluljárómban napok alatt elkaptokták. Kikérdezett vevők szerint azt imádják benne, hogy finom, hogy mindenki szép, hogy nem az, ami *itt* folyik. Aki nem akar *itt* lenni, az másüvé álmodhatja magát. Nem olyan veszélyes mint a hasis, a törvény sem bünteti, s ezzel is eltelik az élet.

Ezt kapják a nőolvasók.

A férfiak: *Nick Carter*, ő az a csodadetektív, aki az esze legkisebb kerekét sem kell mozdítsa – ki tudja, hogy van-e neki –, csak rápillant a hullakamrában kíváncsiskodó tömegre, s menten kiszúrja, ki a chicagói fojtogató. Ezek után már nem is kell más, mint enyves papír, álompor, hegymászó kötél a zsebbe, ja és két *Browning* meg halálmegvető bátorság, és a gyanúsított lakásába hatolva kezében a bizonyíték. Hogy az olvasó el ne unja magát, az sem árt, ha csak kevesek által ismert terepen mozognak a szereplők: például színház színpad felőli, hátsó fertályán. A mesterdetektív és segítői úgy grasszálnak-e laikusok előtt ismeretlen helyszíneken, mint más a saját lakásában. Mesterdetektívünk persze épp akkor lép a nézőtérre, amikor a gyanúsított egy fekete dobozkat dob a színpadon ágáló imádottjának. Mi más volna a dobozban, mint a legutóbbi hulla ujjáról lenyesett brillgyűrű. Ezt bizonyosra vehetjük, mint a mester is, amikor az öltöző előtt kihallgatja az ajándékozó gyilkos és a megajándékozott diskurzusát. Az csak a titok, hogy ha amúgyis bement az öltözőbe, miért dobálta dobozostul az ékszert, sokak szeme láttára a nézőtérrel a megátalkodott férfiú?

De ilyen úriember nem kérdez, mert a gáláns mozdulat – a szinpadra dobott ékszer – fontos. Márpedig az az olvasó, aki ezt fogyasztja, ilyen eleganciáról álmodik. Megkapja.

Akció indul!

A detektívregényekről ágazott le a merénylet-diverzáns-kommandós regények családja. A korábbi könyvkiadás megtúrta a detektív-regényeket (Agatha Christie mindig borsos áron, megadóztatva jelent meg), alcsaládjukat pedig olykor preferálta is: amennyiben ellenséges diverziót hárítottak szocialista táborunk különleges alakulatai. Amerikában a Kreml ügynöke, a vasfüggöny innenső felén imperialista bérencek ellen léptek akcióba az elhárítás válogatott legényei. Ami a hőskorban a gaz kínai volt, azt helyettesítette az újkori politika ellenség-képét megtestesítő náció: a társadalmi rendszer ellen felbérrelt bűnöző. Mindkét világban működtek emellett ipari kék és érdektáboroktól felbérrelt orgyilkosok. A helyi viszonyoknak megfelelő „jók” azonban mindig győztek a helyi érdekek szerinti rosszak felett. Ott Dabljúzéró Seven, itt Kovács főhadnagy vagy Jegor százados. Döbbenetes, hogy sohasem magasabb sarzsi, sohasem egészen alacsony beosztású egyén. Csak olyan, aki már eléggé valaki, de még nem annyira, hogy az operatív munkát másokkal végeztesse.

Talán tizenöt éve annak, hogy a terrorkommandó klasszikusa megszületett: *A sakál napja*. Klasszikus, mert hitelesíthető volt az OAS de Gaulle elleni merénylete, s mert a merényletet is és az elfogást is nagyszerű logikával gondolta végig a szerző. Ilyen jó szocialista fogantatású opusz nem született, viszont a marsallhoz fűződő orosz–francia kapcsolatok elősegítették, hogy a regényt nálunk is kiadják, s mintául szolgálhasson. Gondolom sokaknak, de *Nemere Istvánnak*, a legszorgosabb és legkelendőbb lektűrírónknak mindenképp. Több köteke kapcsán is elmondható az, amit Londonba nem indul vonat című kommandós regényéből a technikájáról megtudhatunk.

Tavaly ilyenkor tele voltak a képesújságok az Euroterminál megépítésének terveivel. A kontinenshez tenger alatt épített alagúttal kötnék az angol szigetországot. A legjobb tervek szerint két közlekedő alagút és egy szellőző-szervizelő harmadik épülne. Nemere kigyűjtötte az adatokat, s ezekből megkonstruálta a helyszínt és a merényletet: mi lenne, ha 1993-ban terroristák

fölrobbantanák az alagutat? De miért robbantanák föl? Ahogy a római jog előírja, megkereste az érdekelteket. Az alagút működtetése sértené a komptársaságok érdekeit, és sértené a brit megközelíthetlenség védelmezőit. Ezek sorában elhelyezett egy tábornokot, aki mind a francia, mind az angol elhárítás akcióiról tudhat, így a felbérrelt terroristáknak ellenakciótól nem kell tartaniuk. Mindez persze sok pénzbe is kerül: zsarolják hát a banditák az Euroterminál igazgatóságát, s ha meg is kapják a pénzt, azért csak röpítsék levegőbe az alagutat.

Mindeddig jól kimódolt alaphelyzetet tervezett meg az író, s a könyv első felében célirányosan működteti is a cselekményt: az ellenakciót sem francia, sem angol elhárításra nem bizza a terminál biztonsági főnöke, hanem az épp közelben vikendező ismerősét, egy magánkommandó tulajdonosát kéri föl. Így a tábornok mit sem tud az elhárítás tetteiről, a terroristák megkapják a pénzt, de a hanghatásra robbanó aknákat hatástalanítják a magánkommandó legényei. S itt biccen ki a meseszöveg logikája: az alattott ügynök és biztonsági főnök hirtelen ki akar szállni a buliból; az egyik felügyelőről hirtelen kiderül, hogy a terroristák embere; a menekülő elhárító pont a főterrorista nő kocsiját stoppolja le; a tábornok testőrsége gyanútlanul fogságba ejthető; a terroristák egymást gyilkolják le a pénzért; a summával egyedül menekülő s addig álcázásról nem gondoskodó terrorista vezérnő vígan be-megy az alagútba, de mit tesz isten, éppen megpillantja a legügyesebb biztonsági. Ráadásul az előkészületek összefüggéseit nem a felderítésből tudjuk meg (a cselekmény in medias kezdődött), hanem a menekülő terrorista vezérnő tünődéseiből. Minere ezzel két alapszabályt is megsértett: ennyi és egyetlen irányba mutató véletlen nem lehet. A be nem avatott olvasót csak azok világosíthatják föl az összefüggésekről, akik szintén beavatlanok voltak, tehát a nyomozók, vagy már a vallomást tevő vétkesek. Meg nem engedhető írói csúsztatás, hogy a végig akciókat rögzítő elbeszélés váratlan fordulattal az egyik szereplőjének tudatából rekonstruálja, mintegy az objektív íróból omnipotens íróba váltva az előzményeket és az alapszituációt. Egyszerűsített hiba az is, hogy a szimultán meseszöveg helyszínváltogató exponálásakor rögzített figurákat menet közben elejtette. A tervező mérnököt például, vagy az operatív igazgató figuráját. Hasonlóan a kommandósok apróra leírt fizikai adottságai és képességei az akció során kihasználatlanul ma-

radnak. Ha a koreai apró és fúrge, legalább egy szellőzőről ki kellene derülni, hogy csakis ő fér át rajta. Ha az egyiptomi mohamedán, legalább egyszer neki kellene átharapni a disznózsírral tartósított gyűjtőzsínort, stb.

Nemere István nincs mesélőkedv híján, ki is tart addig, amíg a kiindulást elgondolja. De már a bonyolításnál, a vállalt feladat közepe táján elhagyja képzelete, kedve, logikája. Bőséges fordulattárából előkap hát egyet, amelyik hamarabb viszi a kifejelethez, s eközben mit sem törődik azzal, hogy ez az eszköz másfajta elbeszélésbe való. A meglepett olvasó csak kapkodja a fejét, érzi, hogy esik lefelé a mese, de mert kíváncsi: „kik, miért, hogyan”, beéri azzal, amit magyarázatképp elébe löktek. De ha gyakorlott krimiolvasó, akit nem elsősorban a gyilkos leleplezése mulattat, hanem a mód, a szellemi játék, amivel ez kideríthető, akkor bizony hamar rájön, hogy egy korán kifáradó, magát és munkáját a gyors befejezés felé hajszoló szerzővel akadt össze. Mutatják ezt a regény vége felé sűrűsödő nyelvi fogatékosságok is: egyre többször használja helytelenül a határozatlan névelőt, egyre gyakoribbak a jelentést nélkülöző mondatok, például: „A helyiség valamilyen cselédszoba vagy kamra lehetett egykoron. Jelenleg szinte egyáltalán nem rendelkezett bútorzattal.” Nem volna értelmebb azt mondani, hogy a kamrában csak egy baldachinos ágy és két komód volt? Avagy: „Mintha csak a földből nőttek volna ki, ott termet egy idősebb és egy fiatalabb férfi, valamelyik ajtón léphettek elő...” Minthogy még az egyidős férfiak sem szoktak a földből, vagy falból kilépni, nyilván csak ajtón át juthattak a korábban már bútorral szinte egyáltalán nem rendelkező szobába. A példák bővíthetők, de csak a legkedvesebbet idézem: „Ez tetszhetett amannak, mert az álcát alatt, amely leginkább csak a szemét takarta, elmosolyodott.” Kérdem én, milyen lehetett az az álcát? Ha rosszindulatú vagyok, azt felelem, hogy a mosolygó „amannak” iapiacsra kellett öltöznie. Ha jóindulatú, akkor kvarcoláshoz használatos szemüveget viselt, vagy báli maszkot, különben a mosolygást igazoló száj és orcák nem lettek volna láthatók. De nem kacér viselet ez egy robbantató terrorista esetében?

Lelki élet

Czére Gyöngyvér kötetében mutató szórólapot találtam. A leporelló-hajtogatású színes

nyomat ismeretlen kiadótól ered (Printed in Germany. Druck: Wachturm-Gesellschaft. Salters/Taunus) és azt kérde: miért bírhat a Bibliában? A mindenütt hibásan elválasztott sorvégek és a mondatok szerkezete szerint sem kifogástalan magyarságú szöveg buzgón bizonygatja, hogy a Biblia múltbéli dolgokra vonatkozó kijelentései éppen úgy igazak, mint a jövőt illető jóslatai. Egyik bizonyítéka szerint Káin akadálytalanul nősülhetett, hisz Ádám fiaikat és leányokat nemzett, miáltal Káin enhúgait vagy unokahúgait akadálytalanul feleségül vehette. A vérfertőzéssel kifizetett kételkedő ebben megnyugodhatik. Hasonló bizonyosság a szentírás számos pontján jövendölt világvége, vagyis az erkölcsi fertő, amely főleg a mi világunkat jellemzi. A névtelen bizonygató ebben is, ahogy Babilónia sivataggá válásának megjósolásában is a csalhatatlan kifejeletet látja.

Ha elébb megbotránkozta ateista szememet, hogy a Biblia mellett agitó szórólapot pornókönyvben találtam, most megnyugodhatok. Ugyanannak a szellemi életű olvasónak szól a könyv, mint a szórólap. Szegény názareti, aki életét adta az új sacramentumért (hogy egymást szeressétek), ide lett züllesztve: képes beszédre támaszkodó hitéből félművelteknek szóló racionalitással igazolják. Miféle felekezet lehet az, amelyiknek erre van szüksége?

Ugyanolyan felekezetnek, mint amelyik a Lélekvándorlás hiteles története (beszámoló a világ minden tájáról) burkolatcím alatt a lélekvándorlást igazoló interjúfüzereket közli, de tudományoskodó cáfolatot is fűz hozzá. A riportok arról szólnak, hogy van lélekvándorlás, mert ott, ahol ebben hisznek, található személyeket, akik előző életükről emlékeket közölnek. A szerkesztők és közreműködők pedig mindent elkövetnek, hogy bebizonyítsák: tele vannak ezek a beszámoló ellentmondással. A lélekvándorlás híveit akarják így meggyőzni? Vagy a buddhizmus ellen agítálnak? A kötetet mással adják el, mint ami a szerkesztők nézete. Nem lenne tisztesebb hit és tudományos anyagelvűség dolgát külön keresni?

Gyávák vagy taktikusok?

A sok magakelető kötet között döbbenet bukkantam egy kivált csúnyára: nyershús szövettani vizsgálatra szánt képét címlappá „emelő” borítón: Szabó György: Tanácsadó a nők elcsábításához felirat. Ez a Szabó György az a Szabó György

– akit kitűnő újságírónak ismerek és kollégá-
nál többre becslök? Pukkadozva vettem meg
a kötetet, s örök haragra felajzottnak kezdtem
olvasni. Csakhogy a könyv olvastán megeny-
hültem, s az utolsó fejezettől – az elhagyott
szerelmes férfiról beszél – meg is hatódtam.
Szabó izléssel, íróniával beszél a megpillan-
tástól elhagyatottságig terjedő szerelmi stáci-
ókról. Ezek bemutatására főként szépirodalmi
idézetekre támaszkodik, de szociológiai, pszi-
chológiai megfigyelésekkel is gazdagítja előá-
dását. Az előadást, ami arról szól, hogy em-
beri voltunk legszebb bizonyossága, ha szeretni
tudunk.

„Nem akarta – lelke rajta.

De sohase szégyellj, hogy ember volt, va-
gysis

hogy szerettél. És szeretsz.”

– mert a szerző biztos

benne, hogy ez a gyönyörű játék soha nem ér
véget. Kihalni ugyan kihalunk belőle, de a
szeretni tudás belőlünk, emberekből – soha.

Kitűnő, színvonalas esszékötet. Tudálékos-
ság nélkül beszél a finnyás izléseket éppen
olyan teljességgel szórakoztatva, mint a naiv,
vagy épp kezdő olvasót. Nem véletlen utal az
egyik fejezetcím Stendhal híressé vált szerelmi
esszéjére. Miért, hogy olyan találásban jelen-
tette meg a kiadó, ami a fentebb méltatott
Miklósy-könyv színvonalát *sem* éri el? Miért,
hogy néhány valóban értékes kép reprodukci-
ójával nem tette kelendőbbé? Nem tudta volna,
hogy mit ér a kézirat? Nem bízott a valódi –
küllemében is szép kötet – eladhatóságában?
Vagy nagyon is bízott a címben, s a
színvonalban lefelé mutató borítóval akarta
álcázni a szöveg igényes voltát?

Ha ez a jelenség példátlan volna, egyszeri
tévedésről beszélhetnénk. Csakhogy E. M.
Corder Szarvasvadása is messze a regény eszté-
tikai értéke alatt álló könyvborítóval látott
napvilágot. Hogy becesebb szövegek olykor
alantas sugallatu, de még értékelhető borító-
ábrázolattal jelennek meg, azt értem. (Évtize-
dekkel ezelőtt Demeter Imre hírlapíró mon-
dotta a Film Színház Muzsikán – és akkori-
ban még csak ott – feszítő csupaszkeblű fehér-
népekről: „Jó kislányok, eladják a lapot”).
De mit lehet mondani ezekről a csak csúnya,
a könyv alpariságát hangoztató borítókról?
Pláne, ha a szöveg beces!

Mintha a jó színvonalat már szégyellni ké-
ne. Ha így haladunk, a Toldit így árusítják:

„Testvérgyilkossági kísérlet Nagyfaluban!”
A Toldi szerelmét: „Csődöt mondott a nagy-
rejű bajnok! Lekonyult a kopjatoró!”

Elgyávult az igazi irodalom kiadására vál-
lalkozó?

Vagy ilyen cselekkel – magát lektúrnek ál-
cázva, vagy annál is kevesebbnek – próbál el-
jutni az olvasóhoz?

Mintha az izlésterror új változata alakulna
ki.

Tanulságok helyett kérdések

Tabuk tüntén természetes, hogy az addig
tilalmas válik a legvonzóbbá. Az is nyilvánva-
ló, hogy korábban is meglévő vonzódások
most felszínre kerülnek, s hódítani látszanak.
Hogy ez a konjunktúra anyagi haszonhoz se-
géli az iparágban kereskedőket – szintén elke-
rülhetetlen. De nem látom be, miért ne hűz-
hatna hasznat ebből a mind sanyarúbb hely-
zetbe kerülő valódi író, s színvonalas könyv-
kiadás? Ha az elsőkönyvesek alacsony pél-
dányszáma miatt ráfizetéses köteteket az álla-
mi kiadók lektúrjeik sikerével fedezték, a por-
nó és egyéb könyvek után szedett adó miért
ne áramolhatna a színvonalas könyvkiadásba?
Miért ne kaphatna adókedvezményt az a vál-
lalkozó, aki pornó helyett értékes művészetet
publikál? Miért csak erénycsöszök prédikál-
nak a szennyirodalom ellen? Miért tesz úgy
az igényes szabadelvű, mintha ez az „iroda-
lom” nem is volna? Miért nem vesszük észre,
hogy az olvasók nagy tömege vágyik a mesé-
re, a cselekményes történetekre? Az írói önki-
fejezés mellett az olvasót is ki kellene fejezni:
miért szükségszerű, hogy a piac lefelé nivellál-
jon, miért nincs serkentője, hogy fölfelé?

Úgy tetszik, kis rezervátumunkba beszaba-
dult a nagyvilág, s a hajdani afrikai törzs
mintájára, ahol néhány év alatt mindenkit el-
pusztított a hódítóktól behurcolt tébécé,
könyvkiadásunk (de színház-, film-világunk,
-forgalmazásunk is) védtelen a papedli-vírussal
szemben. Nem cenzor után kiáltok, de
olyan gazdasági szűrőállomásokért, esztétikai
közizlésterjesztésért, amelyik védekezést
nyújthatna. Vagy bízunk abban, hogy ha
majd telezabálta magát a könyvpiac, akkor
beáll a csömör? És mi lesz, ha felszívódik a
vírus? Mi lesz azokkal, akik rákapnak? Ha
ennyivé lesz a művészeti irodalmi piac? Csaj-
karendszer helyett a folytonos hamburger –
soha fokhagymás ambrózia?